

ние». Рассмотрено значение креативного мышления школьников младших классов в контексте их социализации. Проанализирован вопрос стимулирования креативного мышления детей младшего школьного возраста на занятиях по иностранному языку.

Ключевые слова: социализация, дети младшего школьного возраста, креативное мышление, речь.

The creative characteristics – «creative work», «creativity» and «creative thinking» – have been differentiated. Primary school pupils' creative thinking has been considered in the context of socialization. The question of schoolchildren creative thinking stimulation on lessons of foreign language has been analyzed.

Key words: socialization, primary school pupils, creative thinking, speech.

НАУКОВО-ПСИХОЛОГІЧНА КАРТИНА СВІТУ І ПСИХОЛОГІЧНА ПРАКТИКА

Куценко-Лада Г.В.

Аргументується положення про усунутненість кризових явищ у психології відсутністю наукової картини світу. Проводиться думка про походження відомого розколу у психології на наукову та практичну з того, що наукова та т. зв. наївна картини світу (як різні типи психологічних знань) породжені та відтворюються різними типами практик.

Ключові слова: криза в психології, науково-психологічна картина світу, наївна картина світу, наука, практика, практичне освоєння світу.

Актуальність. У психологічній літературі останніх років час від часу з'являються статті, а іноді навіть цілі розділи в книгах, що констатують і доводять наявність системної кризи або принаймні глибоких кризових явищ у психології. У радянські часи демонстрація будь-якого негаразду з відомих причин була неможливою, і ця обставина коли не спонукала, то принаймні сприяла переформатуванню дискусій про кризу в міркування про специфіку предмету психології. Ці дискусії завжди виходили за належний регістр статечних роздумів і переходили в гарячі принципові суперечки, в яких ламалося чимало теоретичних списів, і їхні результати були вельми повчальні, проте, на жаль, не надто перспективні як мінімум через непорушність головних ідеологем та «підідеологемних актів». Не тільки філософія, але й психологія, й інші науки іменувалися й будувалися як марксистсько-ленінські,

що накладало певні зобов'язання та надавало своєрідної витонченості рефлексивно-методологічній думці.

Ступінь розробленості. Але коли взяти до уваги (відносно) чистий внутрішньо-психологічний, «академічний» аспект дебатів, що відбувалися, в його результатах можна побачити такі зрізи. По-перше, це дійсно справжня методологічна заклопотаність наявним станом психологічної теорії (чи «основної методологеми»). В цьому плані була пророблена величезна рефлексивно-аналітична робота по осмисленню практично всіх скільки-небудь серйозних психологічних теорій та підходів, як радянських (їх було на порядок менше) та зарубіжних; було експліковано багато теоретичних нюансів, на які раніше не звертали такої пильної уваги. По-друге, критичний аналіз та спроби формулювання конструктивних пропозицій зрештою значно підвищили рівень методологічної культури пересічних «носіїв» і «виробників» науково-психологічного знання; особливо потужними методологами вирізнялась (так звана) московська школа. Проте в «сухому осаді» залишилися такі моменти. З'ясувалось, що з плином часу предмет психології не лише не увиразнився, а ще більше «розмився» у своїх обрисах (1). Незважаючи на численні пропозиції та аргументації, так і не була знайдена вихідна «одиниця» чи «клітинка» психічного, оскільки всі «претендентки» не описували, і тим більше не пояснювали якогось значного шару психологічної реальності (3; 11; 36). Відповідно (чи безвідносно) не була «уцерковнена» жодна теорія чи систематизувальний підхід щодо природи психіки (5; 7; 22). Не виправдав узагальнювально-об'єднувальної ролі й дуже популярний системний підхід (48). На це звертали увагу багато дослідників, зокрема, О.М.Еткінд, В.П.Зінченко, Б.Ф.Ломов, С.Д.Смірнов, А.А.Піскопель, Я.О.Пономарьов, Г.П.Щедровицький та інші. Це спонукало Б.Ф.Ломова у 1984 р. видати монографію «Методологические и теоретические вопросы психологии», де він, підводячи підсумок стану психологічної науки, змушений був констатувати, що в психології наявні малозіставні підходи, а отримувані дані так і не вдалося впорядкувати в цілісну чи принаймні відносно несуперечливу систему (19).

Мета даної статті – презентувати рефлексивне описання нинішнього стану психології.

Завдання – дати методологічний аналіз витоків і кризових явищ у психології, зокрема, показати причини розколу психології на наукову та практичну; показати стан формування науково-психологічної картини світу.

Основні припущення. Головна причина розколу (чи різноплановості) психології на наукову та практичну і одночасно трудність його переборення, тобто створення методологічно цілісної психології вбачається в тому, що знання наукової та практичної психології «походять» з різних джерел.

Основний виклад. Сьогодні ідеологічні заборони зняті, настав сподіваний час політико-ідеологічного лібералізму. За останні роки психологія досить далеко просунулася як у розширенні предметного поля досліджень і практик, так і в глибині аналізу, рівночасно як і в силі впливу на суспільство, що є безумовним позитивним доробком психології. Проте своєрідний «ажіотажний попит» на психологічну проблематику, на жаль, не забарився вилитися в якусь, з дозволу сказати, «методологічну анархію», теоретичне безладдя (теоретичне «безладдя»?).

Тому логічно, що не закінчилася ще смуга захоплень і сподівань, як на початку 2000-х знову почали лунати протверезні голоси щодо кризи або щонайменше методологічної плутанини в психології. До честі авторів цих голосів, а це В.М.Аллахвердов, О.Г.Асмолов, Г.О.Балл, Б.С.Братусь, Ф.Ю.Василук, Н.Е.Веракса, Л.Я.Дорфман, В.П.Зінченко, А.М.Ждан, І.М.Карицький, В.В.Козлов, В.О.Кольцова, В.О.Мазілов, С.Д.Максименко, О.В.Левченко, Д.В.Лубовський, В.В.Никандров, В.Ф.Петренко, А.А.Піскоппель, С.Д.Смірнов, А.В.Юревич, В.А.Янчук та інші, вони, констатуючи розмитість предмету психології, нерозробленість категоріального апарату, відсутність узагальнювальної теорії і т.д. (тобто фактично ілюструючи наявність кризових явищ, але при цьому не завжди вимовляючи саме це слово), пропонують свої способи перспективного категоріального впорядкування й розвитку психології; їхню аргументацію не можна не визнати глибокою й обґрунтованою, а у своїх конструктивних пропозиціях вони, кожен у своєму ключі, мають певну рацію.

Уважний та неупереджений методолог дійсно доходить висновку, що психологія ніби одночасно йде «на різні боки», продовжуючи нагромаджувати «терикони» й «монблани» фактів, що давно вже стали притчею «во языцех», бо до пояснення або навіть відносно простої таксономії яких не можна прикласти ніякої однієї теорії чи напрямку. Причому як відомо із численних історико-наукових та наукознавчих рефлексій (починаючи, напевне від суперечки Н.Бора та А.Ейнштейна про місце суб'єкта спостереження, пригадуючи таких різних А.В.Лекторського (18), П.В.Копніна та

П.Фейєрабенда (45) й закінчуючи надсучасними І.Т.Касавіним (12), В.В.Лук'янцем (20), Ю.О.Мелковим (25) Л.О.Мікешіною (26), Е.Я.Режабеком (33), В.С.Стьопіним (38) і багатьма іншими, справжнім науковим фактом можуть уважатися дані, що передбачені, гіпостазовані, отримані й пояснені в рамках деякої теорії, причому зазвичай її мовою. Ще Л.С.Виготський писав, що «психоаналіз, біхевіоризм і суб'єктивна психологія оперують не тільки різними поняттями, але й різними фактами» (цит. за 14; с. 29). Тобто три (умовно) правильних теорії (умовно) правильно пояснюють одну й ту саму реальність, але кожна – лише один із трьох її основних фрагментів, і кожна у властивий їй спосіб. А оскільки навіть саме «міркування про», тобто виокремлення якогось такого, а не іншого предметного ракурсу, що передує вглядінню та самій його можливості, завжди здійснюється ізсередини певних теоретичних положень (є роботою «парадигми» за Т.Куном (17)), то сама собою виникає думка про деякий привид багатоступінчатого самореалізованого пророцтва, а так звані «сирі» дані в дійсності ніколи не бувають зовсім вже сирими й «упертими». Тим більше, що як слушно зазначає О.О.Любищев, на всякі монблани підтверджень завжди можна знайти свої гімалаї спростувань. Тому загальноприйнятими стали положення про те, що факти стають науковими, тільки якщо вони включені в теорію, а наукове знання необхідно містить суб'єктивну складову, що невід'ємна від існування самого факту (11; 12; 15; 20; 26; 34; 38; 40 та ін.). Особливо гостро численні застороги, що були висловлені на адресу природознавства початку ХХ сторіччя, зокрема, про неможливість невтручання в об'єкт, а, значить, принципову неможливість об'єктивного (в сенсі неупередженого) дослідження та ін. могли бути адресовані і психології (16; 45).

Відомо також, що доречно вимога К.Поппера (не так педальовано ця думка висловлювалась також І.Лакатосом та іншими наукознавцями) про проведення «фальсифікаційних заходів» справцює також не на повну навіть у тих науках, де прийняті жорсткі стандарти доведення. У психології ж одержання суперечних даних взагалі не веде до відкидання гіпотези, а лише до її можливо-го уточнення та контролювання умов перевірки. І навіть коли трапляється пряме спростування гіпотези, воно лише обмежує інтервал узагальнення, але практично ніяк не шкодить теоретичним посилкам, що лягли в її основу (1; 21). (Проте самий «критичне» спростування гіпотези стається вкрай рідко: як у радянській, так

потім і у вітчизняній психології не прийнято оприлюднювати факти непідтвердження гіпотез). Зважаючи на ці та інші обставини, очевидно, не випадково, що перша книга про кризу психології (Р. Віллі «Криза психології»: див. 1, с. 228) побачила світло всього через кілька років після заснування В.Вундтом першої психологічної лабораторії (тобто значно раніше відомої роботи Л.С.Виготського). Отже, не лише на початку ХХ ст. чи зараз, а від самого народження психологія переживає «хронічну кризу».

Як ні кривдно «за державу» психологію, аргументація методологів змушує погодитися і з тим, що психологія ще не досягла рівня парадигматичної стадії розвитку (тобто ніби ще не є дійсною наукою), і з тим, що в ній співіснує багато (кілька) парадигм, роль яких почасти виконують так звані «великі теорії» чи напрямки (наприклад, когнітивізм, психоаналіз, теорія діяльності тощо), і навіть із тим, що вона в принципі позапарадигматична галузь знання (49, с. 8) (а, отже, ніколи й не буде (?) наукою в тому сенсі, в якому природничі науки, і насамперед фізика, є зразком науковості). Не можна відмовити у слушності В.М.Аллахвердову в тому, що на сьогодні головною парадигмою психології є положення про принципово непарадигмальний характер психології (1). Це положення покликане проілюструвати й пояснити неможливість зведення психологічних знань до якогось «єдиносущого» знання. Стандартним, також свого роду «парадигмальним» поясненням, чи, навпаки, пояснювальною «парадигмою», є апелювання до того, що психологія (на відміну від багатьох інших наук) «має справу» з надскладним об'єктом (3; 7; 23; 24 та інші).

В.Ф.Петренко пояснює такий стан психології (можна сказати, навіть деяку «епістемологічну невпевненість») психології кардинальною відмінністю її об'єкта: він сам є смислороджувальним первнем. Щоправда, Петренко додає як обов'язкову необхідність урахування методів інтерпретації отриманих даних: адже у психофізиці вони як мінімум близькі до природничонаукових (див. 1). Особлива складність об'єкта психології полягає в цій своєрідній антиномійності індетермінізму та наддетермінованості: з одного боку, психологія досліджує об'єкт, який сам є суб'єктом, наділеним свободою волі (тобто певним індетермінізмом); а з іншого – її об'єкт (людина) має більш складну й багаторівневу обумовленість порівняно з об'єктами інших наук (тобто є фактично наддетермінованим). Самодетермінація, можливість здійснення вчинків, тобто певним чином несподіваної, зовні нелогічної свав-

ільної поведінки, наявність екзистенційних переживань, можливість покладання цілей, стомливі варіанти унікальності etc, разом із надскладною детермінованістю кожного рівня функціювання, – бачення цих обставин, що їх неможливо обійти, стали свого часу причиною «великої схизми» психології на пояснювальну (наукову, об'єктивну, природничонаукову) та описову (суб'єктивну, розуміючу, «гуманітарну»). Як відомо, першими «схизматами» були В.Дільтей і В.Вундт, що зрозуміли й констатували об'єктивне «розпадання» психології на природничонаукову (пояснювальну) і гуманітарну (розуміючу), і з тих пір усі спроби скріплення цього розколотого фундаменту якимись плідними спробами не увінчалися (30).

Дійсно, є достатньо вагомим міркувань стосовно того, що психологія досить специфічна для того, щоб їй не конче потрібно було прагнути стати «нормально» природничонауковою й парадигматичною (3). Вона, без усякого приниження, серед наук – маргінальна й «по той бік принципу парадигми»: вона водночас природна й гуманітарна, але при цьому (згадуючи Л.Д.Ландау) почасти й «надприродна», і навіть деяким чином «протиприродна». Тому й не перестають точитися суперечки стосовно предмету психології, і навіть стосовно її наукового статусу взагалі; не припиняються також спроби пошуку якогось об'єднавчого начала, – вихідного відношення, категорії, «клітинки», «одиниці», теорії, підходу (зокрема, проба побудови «інтегративної психології» В.В.Козловим (13) реалізації «антропологічного принципу» (4; 35) та інші).

При цьому в методології психології є дві протилежні позиції. Перша – так званий методологічний плюралізм (сильний варіант) чи методологічний лібералізм (м'який варіант). Друга – так званий «методологічний монізм», (В.М.Аллахвердов (1)). Вона в певному сенсі продовжує природничонауковий «проект Вундта», стверджуючи, що наукова психологія повинна будуватися як природознавча наука, використовувати як ідеал природничонаукові стандарти кшталтування на достовірність (починаючи від вихідних аксіом і закінчуючи вибором мови та способів інтерпретації результатів) та керуватись іншими притаманними природничим наукам, регулятивами. Хоч критики цього підходу перебільшують, кажучи, що така психологія повинна вивчати «тільки те, що вивчати можна», проте мають певну рацію: адже наукова психологія не охоплює всього «психологічного простору», і не всі психологічні явища можна подати й пояснити як психологічні факти (28).

Натомість методологічний плюралізм, називаний також «проектом Маслоу», вирізняється закликами й намаганнями (як раніше це робив К.Юнг) «охопити всю повноту людського буття». З цього погляду логічним виглядає визнання рівноцінності психологічного знання незалежно від його наукової «легітимності»: адже й самі критерії науковості-ненауковості у психології дуже неоднозначні (вона ж природнича й гуманітарна водночас), а життєва й «суто ґносеологічна» важливість «ненаукового», тобто «непроясненого» теоретично психологічного знання завелика, щоб її можна було б просто ігнорувати. Вартою уваги є також думка про змінюваність самих критеріїв науковості в часі та можливість взагалі іншої форми існування науки в майбутньому (15). Явними прибічниками цього «ліберального» підходу є А.В.Юревич (49; 50), С.Д.Смірнов (36); його з різною мірою приреченості чи ентузіазму визнає більшість учених-психологів: О.Г.Асмолов (3), Г.О.Балл (4), Ф.Ю.Васильюк (7), В.Ф.Петренко, В.О.Мазілов (21; 22), Д.О.Теплих, А.А.Піскопель, А.М.Ждан, Н.І.Чуприкова, інші. У схожому сенсі А.М.Еткінд пише про розходження категоріальних структур свідомості академічної й практичної психології (47).

Враховуючи чергове «загострення кризи» психологічної науки, у 2006 р. в Москві був започаткований новий часопис «Методология и история психологии», перший випуск якого був присвячений винятково проблемі предмету психології й деякі статті якого мають аж надто промовисті назви: «Вечно зеленеющий предмет психологии на фоне сухой теории» (В.М.Аллахвердов); «Чем грозит психологии отсутствие общепринятого определения ее предмета?» (С.Д.Смірнов); «Постмодернистский социокультурный интердетерминистский диализм как перспектива позиционирования в предмете психологии» (В.А.Янчук) etc.

Ці обставини (можна навести ще безліч інших міркувань) змушувати констатувати відсутність науково-психологічної картини світу, тобто більш-менш цілісного уявлення про світ; уявлення про свій об'єктний світ – нехай навіть багато в чому інтуїтивного й не цілком обґрунтованого, навіть суперечливого. Але такий діагноз не варто вважати надто несприятливим і песимістичним. Як відомо з історії (кожної) науки, спроби створення єдиної картини світу шляхом рефлексивного аналізу й узагальнення підстав, методів, історії, теорій, отриманих і неодержаних результатів і т.д. – поки не увінчалися успіхом у жодній (навіть розвинутій) науці (20; 40; 45). Хоча з тих же наукознавчих досліджень стає очевид-

ним, що такий рефлексивний аналіз є абсолютно необхідною ланкою розвитку наукового пізнання (6; 18; 33; 34). У цьому сенсі – у сенсі відсутності наукової картини світу – психологія не так сильно відрізняється від інших наук, а особливо гуманітарних.

Тому можна екстраполювати лінію, позначену О.М.Еткіндом (47) як професійна свідомість, далі й уявити психологію як деякого (колективного) суб'єкта, психолога, в «свідомості» (тобто у свідомості та несвідомому) співіснують «непобудована» чи «ще недобудована» (?) наукова (раціональна, теоретична) картина світу й так звана «наївна» картина світу.

Остання за визначенням складається із суміші теоретичних, причинно-детерміністичних поглядів, де здоровий глузд повсякденної цілераціональності й життєвого самоаналізу нерівномірно, але місцями аж надто густо покритий шаром стереотипів, марновірств, міфологем, інтуїтивних прозрінь і т.д. Особливістю наївної картини світу (як і образу світу) вважається мирне співіснування 1) вирослої з досвіду «епістемічної» віри в раціонально-причинні пояснення, власне, віри в логічність, детермінованість і зрозумілість світу і 2) нічим не неаргументованих марновірних сподівань, міфів, навіть магічно-чарівного ставлення до дійсності (в тому числі відома установка «als ob» («якби»)). Як експериментально переконав Є.В.Субботський, раціональне і магічне зовсім не заважають одне одному, причому не тільки «в дітях», але й у дорослих (41). Ще однією важливою особливістю наївної картини світу є ігнорування та толерантність до суперечностей (О.В.Улибіна) (44).

Зрештою, «наївна» картина світу не є й у принципі не повинна бути власне реалістичною «картиною» світу; вона є якимось начерком враження, але враження навіть не про те, як цей світ улаштований, а як у ньому можна влаштуватися, щоб. Тому основним змістом адекватності стосовно наївної картини світу є не «максимально точне» пізнання, а в деякому сенсі навпаки, можливість орієнтування й навігації на основі мінімуму «інформації».

Не без ризику огрублення побудову науково-психологічної картини світу можна адресувати як когерентну академічній (природничонауковій, пояснювальній) психології, і меншою мірою розуміючій психології. В цьому аспекті практична психологія співвідносна і (поки що) майже цілковито «перебуває» у царині наївної картини світу цього колективного суб'єкта. (Зрозуміло, досить витончену герменевтичну психологію важко назвати такою вже наивною, але це в зовсім іншому сенсі). Але ця метафора

більш просто й наочно, без рефлексивних мудрувань показує, чому психологію важко об'єднати в якомусь одному ключі: як «у свідомості» людини співіснують теоретичні знання, вибудовані у раціонально-несуперечливий спосіб, із повсякденністю, в якій суперечності просто ігноруються або визнаються, але не викликають протесту (або в крайньому випадку вміщуються в шухляд з написом «непояснене»), так і в психології як сукупній особистості вченого-психолога співіснують наукова й наївна картини світу. Вони живуть одночасно в малоперетинних світах. І, певна річ, справа зовсім не в тому, що щойно хтось (ми самі?) придумає й «напише» всеохопну науково-психологічну картину світу, як запанує «методологічний лад» – це справа великих зусиль, великого часу і, не виключено, що великих втрат. І психологія, як відомо, неодноразово «втрачала» то душу, то свідомість, то поведінку – напевне цей перелік є далеко не повним; схоже, що зараз вона втратила діяльність, а на часі є втрата наративу, або семіосфери, або взагалі самої себе, тобто втрати онтологічної).

Апеляція до поняття картини світу тут покликана унаочнити й пояснити складність і трудність побудови всеохопного й цілокупного психологічного знання, що: а) «породжене з», б) «призначене для» і в) «циркулює в» різних сферах дійсності. Тобто знання, отримані в одній сфері, не лише не співпадають, але й мало зіставляються зі знаннями, які мають сенс в іншій.

Наукова картина світу «представляє» теоретичне, запитально-пізнавальне, не-утилітарне («абстрактне») знання. Вихідною інтенцією наукового пізнання є отримання «максимально всебічного» і при цьому максимально точного знання («істини»); тому воно не може бути не громіздким і часто є практично невжитковим. На відміну від цього наївна картина світу – смисложиттєве, реально-екзистенційне, упереджене, практичне, власне прагматичне (в широкому сенсі) знання; це певним чином «розум буття». Інтенцією його отримання є практична корисність (також у максимально розширювальному сенсі – наприклад, індивідуальне самопізнання, самозростання тощо також індивідуально прагматичні); «правда буття» і сенс буття, а не абстрактні закономірності. Його головна функціональна роль в тому, щоб слугувати портативним навігатором при якомусь «оптимумі» «інформації». Це, зрештою, різні способи ставлення до дійсності. І саме тому, що ці види психологічного знання відтворюються в інтенційно різних практиках, відтворюється і розкол психології.

Наукова психологія за всіх її сьогоднішніх недоліків та кризових явищ, все ж прагне залишатись «теоретичним ставленням до дійсності», і, хоч і манівцями, але рухається в напрямі добування істини, тобто достовірно істинного знання. Тому однією з важливих її відзнак є ідеалізація та оперування ідеальними моделями, «ідеальними сутностями», які за визначенням передбачають втрату якихось «індивідуальних особливостей». Ще Е.Гусерль зазначав: «Смисловий синтез, синтез ідеально суцього підпорядковується загалом зовсім іншим категоріям, ніж реальний синтез, реальна цілісність» (8, с. 14). В основі ж практичної психології (всіх найрізноманітніших її видів), яка звернута до «реальної цілісності», лежить принципово інша інтенція – це в кінцевому висліді прикладна (певним чином «прагматична») інтенція допомоги у «влаштуванні в житті», а коли йдеться про добування знання, то тут знання має бути достовірно корисним. Те, що самій це «облаштування буття» має різні виміри, рівні та форми, не породжує фундаментальних відмінностей всередині практичної психології. В ній отримання цінних з науково-психологічного погляду результатів є за визначенням або «засобом для» (тобто зрозуміти, щоб виправити чи скоригувати), або ж артефактом. І це жодним чином не принижує практичну психологію: зрештою, користі від неї все ж більше (29). (Звичайно, хотілося б, аби психологія була більше схожа на медицину: там суто наукові дослідження швидше починають практично «допомагати»). Фундаментальною суперечністю наукових і практичних психологічних знань є їхня: а) зумовленість, б) циркулюваність та в) відтворюваність різними інтенціями і відповідно різними видами людського праксису.

Тут, у площині практичної психології, коли й не панує, то увиразнюється ціннісно-сміслова суверенність людини, відкритої «до світу» й водночас самодетермінованої (як клієнта, так і терапевта). Наприклад, один із проектів побудови прикладної психології на засадах інтегративності (з науковою) передбачає конститування методологічних принципів співвіднесеності, потенційності, позитивності, багатовимірності істини у прикладній психології при верховенстві принципу цілісності психіки (В.В.Козлов) (13). В цьому пункті психологи уважно прислухаються до думок, висловлених Ю.Н.Солоніним, який, описуючи загальнокультурну ситуацію постмодерну, вельми стурбований пануючою плюралістичністю точок зору, що зрештою може призвести до деонтологізації предмету науки (37, с. 42), привид якої вже «блукає» просторами психологічних територій.

Небезпекою втрати психологією своєї «онтологічної ідентичності» переймається також С.Д.Максименко, який обстоює й відстоює принцип онтологічної цілісності психічного як такого, акцентуючи момент її органічності, нероз'ємності; психіка мислиться як неподільна єдність біологічних, соціальних та духовних джерел і основних «точок її росту» (23). На таку ситуацію звертає пильну увагу також Г. Балл (4), який пропонує елегантне поєднання позірно «непоєднуваного» під егідою раціогуманістичної парадигми, що далека від простого «системного еклектизму», що пророкував психології Г.Олпорт, і водночас уникає й аналітичного редукціонізму.

Через вищесказане ми констатуємо дійсну роз'єднаність, а часто й несумісність психологічний знань: вони породжені різними практиками і власне є різними практиками. Поки що ситуація така, що в психології немає ні «нормальної» парадигми, ні тим більше об'єднуючої мега- або метатеорії, ні навіть загальнозрозумілого гранднарративу. Посилання на складність або на багатогранність (гетерогенність, гетерономність) об'єкта не виглядають переконливими: жодна наука не є в цьому сенсі «безпроблемною». Не хочеться впадати ні в драматичний песимізм, ні в «методологічний анархізм» П.Фейерабенда на кшталт «більше теорій, гарних і різних».

В науці немає ані непогрішних істин, ані абсолютно достовірного знання; знання не тільки накопичуються, скільки змінюються – вся історія культури (в науки як її складової) свідчить проти простої кумулятивності чи «адитивності». Тому завтра ми будемо знати, можливо, й не більше, ніж учора, але напевне інакше; наші завтрашні знання будуть вбудовані в іншу систему уявлень про психіку, в інший начерк психологічної картини світу (чи скоріше побудовані з іншого). На разі в упорядкуванні психологічних знань, отриманих і «працюючих» в різних практиках наукового і психологічного освоєння світу не стільки у загально-психологічну, скільки в інтегративну «спільнопсихологічну» картину світу, видаються досить перспективними як феноменологічний (див., зокрема, 42; 43) та «феноменологічно-герменевтичний» «проект» (9), так і «герменевтично-орієнтований» аналіз різноіпостасного людського буття (10; 49; 50); як і «раціогуманістична парадигма» (4) та герменевтична психологія (31; 32), хоча всі вони потребують подальшого категоріального та методичного розгортання на «операційному столі» методології (1; 3; 7; 14; 21; 22; 27;28).

Висновок. З аналізу сьогоденного стану розвитку психологічної науки, який багато методологів схильні вважати кризовим, можна зробити висновок, що у психології не випрацювана наукова картина світу; а психологія продовжує бути розколотою на так звану наукову («академічну») та практичну психологію. Науковій психології можна співвіднести як когерентну наукову картину світу, а практичній – так звану наївну картину світу. Як відомо, в індивідуальній самосвідомості ці різні картини світу уживаються і співіснують в цілому досить мирно. Фундаментальною суперечністю наукових і практичних психологічних знань є їхня: а) зумовленість, б) циркульованість та в) відтворюваність різними інтенціями і відповідно різними видами людського праксису. Цьому не суперечить оцінка невпинних об'єднавчих спроб побудови цілісної, інтегративної, органічної психології як перспективних та евристичних.

Література

1. Аллахвердов В.М. Методологическое путешествие по океану бессознательного к таинственному острову сознания. – СПб.: Издательство «Речь», 2003. – 368 с.
2. Аллахвердов В.М. Вечно зеленеющий предмет психологии на фоне сухой теории // Методология и история психологии. – 2006. – Т.1. – Вып.1. – С. 100-104.
3. Асмолов А.Г. По ту сторону сознания. Методологические проблемы неклассической психологии. – М.: Смысл, 2002. – 480 с.
4. Балл Г.А. Проблема самоактуализации личности в гуманистической психологии / Аналитический обзор. Сост. Г.А.Балл. – К., 1991. – 31 с.
5. Братусь Б. С. К проблеме человека в психологии // Вопросы психологии. – 1997. – № 5. – С. 3-19.
6. Быстрицкий Е. К. Практическое знание в мире человека // Заблуждающийся разум?: Многообразие вненаучного знания / Отв. ред. и сост. И.Т.Касавин. – М.: Политиздат, 1990. – С. 210-238.
7. Василюк Ф.Е. Методологический анализ в психологии. – М.: МГППУ; Смысл, 2003. – 240 с.
8. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. (Введение в феноменологическую философию). – СПб.: «Владимир Даль», 2004. – 399 с.
9. Гостев А.А. Психология вторичного образа. – М.: Изд-во «Институт психологи РАН», 2007. – 512 с.

10. Денисенко Т.А., Петруня О.Э. Кризис психологической науки и герменевтико-феноменологическая разработка онтологии личности как условие его преодоления // Вестник Моск. ун-та. – Серия 7. Философия. – 2004. – № 1. – С. 54-73.
11. Зинченко В.П. Кризис или катастрофа? Психология и новые идеалы научности (материалы «круглого стола») // Вопросы философии, 1993. – № 5. – С. 3-43.
12. Касавин И.Т. К понятию предельного опыта // Научные и ненаучные формы мышления. – М.: ИФРАН. – 1996. – С. 139–152.
13. Козлов В.В. Интегративная психология – возврат к предмету психологии // Методология и история психологии. – 2006. – Т.1. – Вып.1. – С. 132-146.
14. Кольцова В.А. Теоретико-методологические основы истории психологии. – М.: Институт психологии РАН, 2004. – 414 с.
15. Крымский С.Б. Запити філософських смислів. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
16. Крымский С.Б. Научное знание и принципы его трансформации. – К.: Наукова думка, 1974. – 222 с.
17. Кун Т. Структура научных революций: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1977. – 301 с.
18. Лекторский В.А. Научное и ненаучное мышление: скользящая граница // Научные и ненаучные формы мышления. – М.: ИФРАН, 1996. – С. 27–45.
19. Ломов Б.Ф. Методологические проблемы психологии. – М.: Наука, 1984. – 414 с.
20. Лук'янець В.С., Кравченко О.М., Озадовська Л.В. та ін. Науковий світогляд на зламі століть: Монографія – К.: Вид. ПАРАПАН, 2006. – 288 с.
21. Мазиллов В.А. Методология психологической науки / В.А.Мазиллов; Междунар. акад. психол. наук. – Ярославль : МАПН, 2001. – 112 с.
22. Мазиллов В.А. Интеграция научного знания в психологии // Теория и методология психологии: постнеклассическая перспектива / Под ред. А.Л.Журавлева, А.В.Юревича. – М.: Изд-во ИПРАН, 2007. – С.427-459.
23. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі: (В 2 т.). – К.: Форум, 2002. – Т. 1. – Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. – 319 с.
24. Маланов С. В. Методологические и теоретические основы психологии. М.: Изд-ва: МПСИ, НПО «МОДЭК», 2005. – 336 с.

25. Мелков Ю.А. Факт в постнеклассической науке. – К.: Издатель ПАРАПАН, 2004. – 224 с.
26. Микешина Л.А. Ценностные предпосылки в структуре научного познания. – М.: Прометей, 1990. – 212 с.
27. Мироненко И.А. О концепции предмета психологической науки // Методология и история психологии. – 2006. – Т.1. – Вып. 1. – С.160-174.
28. Мясоед П.А. О психологическом знании и познании, или Что мы хотим от психологии? // Вопросы психологии. – 2006. – № 4. – С. 139–145.
29. Огинская М.М., Розин В.М. Мифы психотерапии и их функции // Вопросы психологии. – 1991. – № 4. – С. 10-18.
30. Орлов А.Б. А.Н.Леонтьев – Л.С.Выготский: очерк развития схизиса // Вопросы психологии. – 2003. – № 2. – С. 70-83.
31. Проблеми психологічної герменевтики. Монографія. / За ред. Н.В.Чепелёвої. – К.: Міленіум, 2004. – 276 с.
32. Психологія особистості: Словник-довідник / За ред. П.П.Горностая, Т.М.Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.
33. Режабек Е.Я. В поисках рациональности (статьи разных лет): научное издание / Е.Я.Режабек. – М.: Академический проект, 2007. – 383 с. – (Gaudeamus).
34. Розин В.М. Что такое событие? (Анализ условий философского дискурса) // Событие и смысл (Синергетический опыт языка). – М.: ИФРАН, 1999. – С. 266–279.
35. Слободчиков В. И., Исаев Е. И. Антропологический принцип в психологии развития // Вопросы психологии. – 1998. – № 6 – С. 3-18.
36. Смирнов С.Д. Методологический плюрализм и предмет психологии // Вопросы психологии. – 2005. – № 4. – С. 3–9.
37. Солонин Ю.Н., Дудник С.И. Философия в движении от классического образа к современному // Мысль, СПб. – 1997. – Вып 1. – С. 38–55.
38. Степин В.С. От классической к постнеклассической науке (изменение оснований и ценностных ориентаций // Ценностные аспекты развития науки. – М.: Наука, 1990. – С. 152–166.
39. Степин В.С. Картина мира и ее функции в научном исследовании. – К.: Наукова думка, 1983. – 286 с.
40. Степин В.С., Кузнецова Л.Ф. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации. – М.: ИФРАН, 1994. – 274 с.

41. Субботский Е.В. Строящееся сознание. – М.: Смысл, 2007. – 424 с.
42. Улановский А.М. Качественная методология и конструктивистская ориентация в психологии // Вопросы психологии. – 2006. – № 3. – С. 27–37.
43. Улановский А.М. Феноменологический метод в психологии, психиатрии и психотерапии // Методология и история психологии. 2007. – Т. 2. – Выпуск 1. – С. 130-150
44. Улыбина Е.В. Психология обыденного сознания. – М.: Смысл, 2001. – 263 с.
45. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки: Пер. с англ. – М.: Мысль, 1986. – 543 с.
46. Чуприкова Н.И. Какой должна быть сегодня научная психология? // Вопросы психологии. – 1997. – № 3. – С. 126–127.
47. Эткинд А.М. Психология практическая и академическая: расхождение когнитивных структур внутри профессионального сознания // Вопросы психологии, 1987. – № 6. – С. 20-30.
48. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности. – М.: Наука, 1978. – 391 с.
49. Юревич А.В. «Онтологический круг» и структура психологического знания. // Психологический журнал. – 1992. – Т.13. – № 1. – С. 7-14.
50. Юревич А.В. Методологический либерализм в психологии // Вопросы психологии, 2001. – № 5. – С. 3-18.

Аргументируется положение о сопутствовании кризисных явлений в психологии с отсутствием научной картины мира. Проводится мысль о происхождении известного раскола в психологии на научную и практическую из того, что научная и т. наз. наивная картины мира (как разные типы психологических знаний) порождены и воспроизводятся разными типами практик.

Absence of scientific-psychological picture of the world and its relatedness with crisis of psychology is being argued. Among the reasons for known schisis of psychology on scientific and practical is that the scientific and so-called naive picture of the world are generated and reproduced by differing kinds in humane praxis.